

GODIŠNJA 2014

BZK PREPOROD

ISSN 1512-8180

GODINA XIV
Sarajevo 2014.

Politička kultura na Balkanu i savremeno shvatanje bošnjaštva

---

Goran Bašić
 Institut društvenih nauka
 Beograd

Savremene geopolitičke promene u “balkanskoj čaršiji” ruše stare, ali i podižu nove zidove. Opisivan kao mesto susreta i prožimanja velikih religija i kultura Balkan sve manje odgovara tom romantičarskom stereotipu. Islam, hrišćanstvo i judejstvo; Mediteran, Orijent i Levant preneli su balkanskim narodima antičku, vizantijsku, islamsku i hebrejsku tradiciju. Na temeljima drevnih kultura izgrađena je limitrofna civilizacija, čija su obeležja i krst i polumesec; i Biblija i Kuran; i helenofilstvo i panslavizam. Arheološko, lingvističko, etnološko, istorijsko nasleđe upućuju nas na bliske kulture naroda jugoistočne Evrope. Međutim, čini se da ni podele i razdvajanja nigde nisu toliko izražene i specifične kao među bliskim narodima. Tačke kulturnih i religijskih dodira bile su povod i za deobe, sukobe, mržnju, a u takvim situacijama bliskost jezika, vera i običaja predstavljali su breme koje je trebalo odbaciti i zameniti novim, težim, a sadržajno siromašnijim. U takvim društvenim odnosima revitalizuju se etnički i nacionalni identiteti za koje se verovalo da su iščezli u bespućima ideoloških volunarizama. Iako priznavanje identiteta treba da traže isključivo među sobom, pripadnici ovih etničkih grupa nastoje da uspostave jasne limese između svoje i susednih kultura. U tom procesu najveći saveznici su im upravo oni koji im identitet osporavaju.

Ključne reči: Balkan, politička kultura, Bošnjaci, identitet

I

Narodima na Balkanu nikada nije manjkalo arogancije kada prosuđuju o sopstvenom etno-kulturnom identitetu i istorijskom značaju. Istovremeno, susednim narodima retko se priznaje autohtonost jer su predstave o etničkom i kulturnom poreklu ukorenjene u nasleđu koje je, po pravilu, u sentimentima, sećanjima i tradiciji “naše” kulture. Adela Peeva, etnološkinja iz Sofije, inspirisana melodijom pesme koju je čula u detinjstvu, 2002. godine snimila je dokumentarni film *Čija je ovo pesma*, kojim je živopisno prikazala balkansku košnicu ekskluzivnih etno-kulturnih identiteta.¹ Ideja da otkrije u čijem etnomuzikološkom nasleđu su koreni pesme, koja se među različitim narodima različito i peva, zavela ju je na stranputicu na kojoj se suočila sa isključivostima balkanskih naroda koji su joj uverljivo i sa puno žara tvrdili – pesma je naša, mi je pevamo na originalan način i niko drugi je ne može otpevati lepše i bolje. Ekskluzivni ego balkanskih naroda zasnovan je

---

¹ Seeger, Anthony: “Whose Is This Song? by Adela Peeva”. *American Anthropologist*. Vol. 111, Issue 4 (2009), 521.

na modelu socijalnih odnosa u kojem se teži jalovom poslu brisanja limitofnih polja između etno-kulturnih identiteta. Nastojanja, zasnovana na Renanovoj tradiciji solidarnih zajednica u kojima su pripadnici povezani duhom nacije² da se socijalna identifikacija ostvari u primordijalnoj “mi grupi” unutar koje vladaju mir, red i saglasnost o visokom vrednovanju sopstvene grupe i nipodištavanje pripadnika drugih grupa³ prijemčiva su populističkim politikama, ali ne i racionalnom duhu koji društvene odnose posmatra u široj istorijskoj, humanističkoj retrospektivi.

Surovu kritiku primordijalista koji kulturi kojoj pripadaju daju neopravdani značaj izrekli su Umberto Eko i Žan-Klod Karijer: “Prvo što otkrijete izučavajući glupost jeste da ste i sami imbecil. To je neizbežno. Ne možete nekažnjeno druge nazivati imbecilima, a da pritom ne uvidite kako je njihova glupost zapravo ogledalo u kome se ocrtava vaš sopstveni lik. Neuništivo, razgovetno i verno ogledalo.”⁴ Ništa manje nije upečatljivo ni Kiševo promišljanje o nacionalnosti: “Nacionalista, u principu, ne zna ni jedan jezik, niti tzv. varijante, ne poznaje druge kulture – ne tiču ga se. Ali stvar nije tako prosta. Ako i zna neki jezik, što će reći da kao intelektualac ima uvid u kulturno nasleđe neke druge nacije, velike ili male, to mu znanje služi samo tome da uspostavlja analogije, na štetu onih drugih, naravno.”⁵

U Balkanskoj “avliji” takvih analogija je bilo kod svih naroda. Nepotrebno nastojeći da dokažu da potiču iz tradicije koja je preteča svih drugih, kvazi stručnjaci sa ovih područja pribegavaju falsifikatima, proizvoljnostima i zloupotrebama u tumačenju balkanske istorije, pogotovo srednjovekovne i starije. Prekranje istorije, izmišljanje tradicija⁶ proizvode fikcije i lažne mitove kojima se neutemeljeno brane sopstveni i osporavaju susedni, najčešće kulturno i jezički bliski identiteti. Nastojeći da ukaže na štetnost ovakvih tumačenja, vizantolog Radivoj Radić u svojoj studiji “Srbi pre Adama i posle njega” citira akademika Aleksandra Lomu: “Ima oko nas nemalo stvarnih slobodnih strelaca i čak čitavih paranaučnih formacija koji s još više proizvoljnosti i neobuzdane mašte vrše svakojake zloupotrebe i nasilja nad jezikom i posebno toponimijom, s ciljem senzacionalističkih i megalomanskih rekonstrukcija svoje nacionalne prošlosti. To još ne bi bila toliko nevolja kad bi oni, pre nego što iznesu pred javnost svoje rezultate, pitali za sud nekog stručnjaka, ali ti ljudi bez ikakvog osećanja intelektualne odgovornosti drže predavanja, istupaju na gledanim i slušanim medijima i objavljuju knjige u visokim tiražima, koje se, što je najgore, čak i dobro kupuju. (...) Naš problem nije samo kako njima objasniti u čemu greše nego i kako to učiniti s običnim konzumentima njihovih brljotina koji nam se, zbunjeni ili oduševljeni time što su čuli ili pročitali, obraćaju za mišljenje. Mi nismo, pak, u situaciji da samo prezrivo odmahnemo rukom, nego nas naša struka obavezuje da štetu koja se tako čini popravljamo kad god i gde god možemo”⁷

Čini se da ne postoji bolji način da shvatimo kulturu drugog naroda, a da pri tome ne zabasamo u besplodne rasprave, od onoga koji nas upućuje na to da svaka kultura ima onoliko značaja

² Renan, Ernest: “Što je nacija?” *Kulturni radnik*. Vol. XXXIV, No. 6 (1981), 92.

³ Šulce, Hagen: *Država i nacija u evropskoj istoriji*. Beograd: Filip Višnjić, 2002., 77.

⁴ Eko, Umberto i Karijer Žan-Klod: *Ne nadajte se da ćete se rešiti knjiga*. Čačak: Gradac, 2011., 43.

⁵ Kiš, Danilo: *O nacionalizmu*, Poetika, knjiga druga, 1974. (intervju)

⁶ Hobsbom, Erik: “Masovna proizvodnja tradicija” u: Hobsbom i Rejndžer (ur). *Izmišljanje tradicije*. Beograd: XX vek, 2002., 383.

⁷ Radić, Radivoj: *Srbi pre Adama i posle njega*. Beograd: Stubovi kulture, 2011., 146.

koliko je vredna njenim baštenicima. Međutim, da i ovaj pristup lako može da zavede ka monokulturnim projekcijama, ukazuje Monteskeje “Persijskim pismima” u kojima dvojica Persijanaca tokom boravka u Parizu francusku kulturu promišljaju lucidnije od njenih autohtonih baštenika. Distancirani od te kulture, oslobođeni iracionalnih sentimentata i normi koje prate kulturne obrasce, oni stvari vide onakvima kakve jesu. Monteskeje je, da bi shvatio sunarodnike, na izvestan način učinio sebe strancem u Francuskoj, ali njegova osnovna poruka je to da traganje za istinom vodi kroz komparativno produbljivanje znanja i univerzalno razumevanje prirode ljudskog duha. Da bi objektivno shvatio sopstvenu kulturu i suočio se sa predrasudama koje su u njoj ukorenjene Monteskeje ju je posmatrao kroz oči stranca željnog znanja i spremnog za razgovor, kako bi obogatio i proširio granice svoga uma. Neupitno je to da svu istinu ne možemo saznati, ali sučeljavanjem različitih mišljenja i kulturnih obrazaca možemo otkriti principe na kojima ona počiva.

Čovekova priroda je nesavršena i da bi se usavršio, nužno je upućen ka drugom čoveku. Razgovor i tolerancija prema drugome, odnosno različitosti, jer ne postoje dve istovetne jedinice, preduslov je razvoja kako ličnosti, tako i civilizacije. Učaurene ličnosti i sistemi, nesposobni za komunikaciju i razuman, otvoren pristup drugima teže samouništenju. U tom sistemu uzajamnog dopunjavanja tolerancija je uslov napretka i socijalnog života – drugi su nam potrebni da bi razvili sebe: “Istine ima tamo gde se pita i odgovara” – suština duhovnog susreta u istini je da sagovornici iz razgovora izlaze bogatiji za iskustvo i znanje onoga drugog: “Tolerancija je sposobnost da se sasluša čovek koji ima drugačije mišljenje o istoj stvari, da bi se u njegovom mišljenju otkrili sadržaji koji mogu da doprinesu da se dva mišljenja približe, isprave, dopune i izraze u obliku koji će zadovoljiti obe strane. Tolerancija nije i ne treba da bude samo bljutavi kompromis, ali uvek moramo imati na umu da je sve što u kulturi postoji rođeno susretom različitih ideja”.⁸

II

O identitetu Bošnjaka postoje dva na prvi pogled oprečna mišljenja. Prvo koje zastupaju autohtoni Bošnjaci i koje se zasniva na činjenicama o srednjovekovnoj bosanskoj državi i crkvi i specifičnoj vitalnosti etničke grupe koja je uprkos različitim iskušenjima tokom istorije očuvala autohtoni identitet na kojem u savremenim prilikama gradi nacionalno i državno ustrojstvo. Drugo mišljenje dolazi od pripadnika balkanskih hrišćanskih naroda koji u u identitetu Bošnjaka kao najznačajnije obeležje prepoznaju slovenske korene i muslimansku veru. Načelno, oba stanovišta su tačna, ali ne i do kraja utemeljena u nespornim činjenicama. Prvi zaboravljaju da Bosna i Bošnjaštvo nisu konstante i da su se tokom istorije menjali i država i etničke grupe koje su živele na njenom prostoru i da je sve to uticalo na savremeni bošnjački identitet. Drugima, nedostaje mera jer prihvatanje islama shvataju kao pradedovski greh koji se nikada ne može dovoljno okajati.

Slovenski koreni bili su pre prepreka no prednost jugoslovenskim Muslimanima da kontinuirano grade nacionalni identitet jednako otvoren za vrednosti zapadne civilizacije i islamske religije. Nacionalna osećanja muslimana slovenskih etničkih korena lamentirajući, izražava Selimovićev Hasan: *Mi smo najzamršeniji ljudi na svijetu. Ni s kim istorija nije napravila*

⁸ Šušnjić, Đura: *Dijalog i tolerancija*. Sremski Karlovci: IKZ Zorana Stojanovića, 1994., 197-225.

*takvu šalu kao s nama. Do juče smo bili ono što danas želimo da zaboravimo. Ali nismo postali ni nešto drugo. Stali smo na pola puta, zabezeknuti. Ne možemo više nikud. Otrgnuti smo, a nismo prihvaćeni. Kao rukavac što ga je bujica odvojila od majke rijeke, i nema više toka ni ušća, suviše malen da bude jezero, suviše velik da ga zemlja upije. S nejasnim osjećanjem stida zbog porijekla, i krivice zbog otpadništva nećemo da gledamo unazad, a nemamo kud da gledamo unaprijed, zato zadržavamo vrijeme, u strahu, od ma kakvog rješenja. Preziru nas i braća i došljaci, a mi se branimo ponosom i mržnjom. Htjeli smo da se sačuvamo, a tako smo se izgubili, da više ne znamo ni šta smo. Nesreća je što smo zavoljeli ovu svoju mrtvaju i nećemo iz nje. A sve se plaća, pa i ova ljubav.*⁹

Kod dela balkansko-slovenske naučne i kulturne javnosti ne postoji ni dvoumljenje u vezi s time kakvog su etničkog porekla njeni žitelji islamske veroispovesti. Na njihova obrazloženja zašto se osećaju Bošnjacima obično se oglašuju, naglašavajući da je reč o Srbima, Hrvatima, Crnogorcima koji su primili islam iz kojeg su usvojili određene obrasce ponašanja. Često se naglašava da su u procesu islamizacije slovenskog stanovništva odlučujući bili interesi velikih sila: “verske posebnosti i svakako određene kulturne specifičnosti muslimana u odnosu na hrišćane upotrebljavaju se prvenstveno radi ostvarenje interesa spoljnih faktora na Balkanu. To jeste primer upotrebe islamskih faktora u balkanskoj strategiji velikih sila, samo što se neke od sila menjaju na istorijskoj sceni. To nije prilog nastojanju za razumevanje kultura i civilizacija, niti je primer stvarne brige za muslimanske interese. Oni su više objekt nego subjekt artikulacije dobro shvaćenih svojih interesa. Niti je to doprinelo operacionalizaciji ovog prostora, ako pod tim podrazumevamo jačanje evropskih ustanova, tradicije, kulturnih obrazaca i evropskog načina mišljenja”¹⁰ Za ideologa bošnjačkog pokreta Adila Zulfikarpašića bošnjaštvo ili neobošnjaštvo je koncept oko kojeg nema sporenja, bar ne među muslimanskim intelektualcima u Bosni, jer su otklonjene sve nedoumice, pa i one unutrašnje, duhovne, u smislu egzistencije bošnjačkog naroda. Po njemu zauvek je okončana iluzija da su Bošnjaci Srbi ili Hrvati islamske veroispovesti.¹¹

Ova u osnovi tačna teza nije do kraja izvedena i objašnjena u odnosu na savremene identitete drugih etničkih grupa u Bosni i Hercegovini. U ovom kontekstu bošnjaštvo je ekskluzivna privilegija muslimanskog stanovništva Bosne i okolnih oblasti. Integralno bošnjaštvo kao integrativna kategorija koja podrazumeva sve stanovnike Bosne i Hercegovine, bez obzira na veroispovest i etničko poreklo, nije ozbiljnije razmatrano ni kod bošnjačkih, a čini se još manje kod srpskih i hrvatskih intelektualaca. Muslimanska koncepcija bošnjaštva insistira na istorijskom kontinuitetu etničke svesti ove zajednice, čiji koreni sežu u preosmanlijsko doba, i dalje, da je bošnjaštvo nastalo pre islamizacije slovenskog stanovništva u Bosni. Iz ovako obrazložene teze da su “svoji na svojem”, trebalo bi da proizlazi legitimno pravo Bošnjaka na ravnopravan tretman, ako ne i suprematiju u odnosu na druge stanovnike Bosne i Hercegovine. Praktična implikacija ovakvih shvatanja nije dovela do toga da se stanovnici Bosne različitih veroispovesti i nacionalnosti osećaju Bošnjacima, već su, naprotiv, utemeljeni duboki jazovi između naroda koji tamo žive.

⁹ Selimović, Mehmed (Meša): *Derviš i smrt*. Sarajevo: Svjetlost, 1966., 370.

¹⁰ Terzić, Slavenko: “Upotreba islamskog faktora u balkanskoj strategiji velikih sila: Raška i “sandžačko” pitanje”, u: *Islam, Balkan i velike sile*. Beograd: Istorijski institut SANU, 1997., 322.

¹¹ Intervju objavljen u *Borbi* 2. april 1994.

Pomenuta mišljenja, koja su potkrepljena odgovarajućom empirijskom i teorijskom argumentacijom, prenebregavaju činjenicu da je nacionalni identitet dinamična kategorija. Za izgradnju nacionalnog identiteta nisu uvek presudni isti faktori. U različitim slučajevima, u zavisnosti od istorijskih i drugih prilika, nacionalni identitet preživljava brojne transformacije i njegovi primordijalni oslonci, kao što su etnija, vera, jezik, ne moraju zauvek ostati nepromenjeni. Jedan od mogućih načina uticaja na promenu nacionalnog identiteta jesu i pritisci centara moći. Najčešće je reč o promenama identiteta pripadnika neke etničke zajednice koje su prouzrokovane ili pritiscima ili su posledica dugotrajnog života u nepovoljnim uslovima¹².

Akademik Muhamed Filipović jezgrovitije od drugih prevazilazi ekskluzivističke teorije o identitetu Bošnjaka: "Dakle, identitet naroda često se sastoji u razlikama, a ne u sličnostima među onima koji žive zajedno i na istom prostoru i istovjetnost nema nikakvu prednost u značenju i valjanosti pred razlikom među njima. Nije teško utvrditi identitet Francuza u odnosu na identitet Grka ili Bošnjaka. Teško je, međutim, utvrditi identitete onih koji mnogo toga u historijskom postojanju dijele i kojima je mnogo toga zajedničko – kao npr. porijeklo, jezik, historija, teritorija koju nastanjuju, način života, ishrana, tradicija i sl. a kod njih je relativno malo toga što ih dijeli – kao što su kod nas to bile samo vjera i, u novije vrijeme, uvezene političke ideje, odnosno državno-pravne veze s narodima i državama izvan naše zemlje i izvan njene historije, koje sve više poprimaju agresivne težnje i oblike inkorporacije tih naroda u sisteme vlasti i konstituciju drugih zemalja, čineći ih strancima u njihovoj sopstvenoj zemlji. U slučajevima kao što je naš, identitet izlazi iz okvira onog što je različitost i sedimentira se u onom što je zajedničko, kao npr. prihvatanje normalnosti razlika među ljudima u svim aspektima života, pa i u vjeri, tj. onom što nadilazi razlike i omogućuje im da sukladno egzistiraju kao dio jedne harmonične političke, društvene, duhovne i kulturne cjeline." (...) "Mi Bošnjaci muslimanske vjere imamo identitet posebnog tipa, koji se temelji na cjelokupnoj historiji naše zemlje i njenih žitelja. Osnova našeg historijskog, moralnog i društvenog identiteta je otvoreni prijateljski karakter, nedjeljivost u bitnim stvarima od drugih i poštovanje recipročnosti na život svih drugih ljudi"¹³

III

Bošnjaci su svoje nacionalno biće gradili vekovima u veoma specifičnim uslovima. U njihovoj kulturi postoje eklektički elementi istočne i zapadne tradicije koji ih čine različitim, posebnim kako u odnosu na etnije u okruženju, tako i u odnosu na vanevropske muslimane. U njihovom istorijskom prtljagu postoji mnoštvo uporišnih tačaka koje neumitno doprinose jačanju unutargrupnih veza i koje podstiču centripetalne tendencije u odnosu na prvobitne

¹² Kanadski filozof Čarls Tejlor (Charles Taylor), promišljajući o identitetu u savremenom dobu, primećuje da je identitet "delimično oblikovan priznanjem ili njegovim odsustvom, a često i naopakim priznanjem od strane drugih", te da je moguće da "osoba ili grupa ljudi trpi stvarnu štetu, stvarno izobličenje, ukoliko im ljudi ili zajednica oko njih uzvraćaju slikom koja je ograničavajuća, ponižavajuća ili prezriva. Nepriznavanje ili naopako priznavanje odista može da nanese štetu, budući da predstavlja oblik tlačenja time što nekog zatvara u lažan, iskrivljen i redukovan način bivstvovanja" (Tejlor, 2003., 11). "Naopako priznavanje" kolektivnog identiteta na korak je od stigmatizacije.

¹³ Filipović, Muhamed: *Ko smo mi Bošnjaci*. Sarajevo: Prosperitet, 2008.

etničke mase. Svakako da su pri tome prošli dug put od samopercepcije grupe kao “balija, poturica, muhamedanaca”, koji su izdali prvobitnu veru, preko “kalajevske”¹⁴ koncepcije bošnjaštva i artikulacije nacionalnih i političkih ciljeva putem institucionalizacije religijskog kao dominantnog činioca etničkog identiteta, pa sve do formiranja modernih nacionalnih institucija, važnih za očuvanje i razvoj grupne kohezije. To je bio neumitan i za južnoslovenske Bošnjake veoma bolan i skupo plaćen društveni proces, čiji je razvoj u određenim trenucima svakako podstrekivan od velikih sila van Balkana.

Identitet Bošnjaka je sazdan kroz dugotrajan i složen društveni proces i njegovo ishodište ne dopušta, ne trpi pojednostavljenja ili apsolutizovanja pojedinih varijabli na račun drugih. Međutim, ovoj grešci su skloni svi koji nastoje da proces ubrzaju ili zaustave. U literaturi je mnogo članaka koji, otkrivajući istorijsku istinu, doprinose produbljivanju savremenih društvenih problema. Iluzorno je lamentirati nad tim procesom i očekivati da se identitet Bošnjaka može promeniti u smislu povratka “pradedovskim” korenima. Teško je to očekivati, tim pre, što je istorijsko sećanje kako Bošnjaka, tako i njihovih suseda opterećeno događajima, ali i predrasudama, stereotipima koji u velikoj meri podstiču društvenu dezintegraciju. Tu je Adil Zulfikarpašić bez ikakve sumnje u pravu kad zapaža da je jasna distinkcija u identitetima Bošnjaka, Srba i Hrvata jasno povučena i da su tačke susreta moguće samo na limitofnim tačkama. Ostale granice je teško prevazići i konstruisati zajednički identitet.

Sa stanovišta savremenih Bošnjaka sva ova pitanja bi trebalo da su manje važna u odnosu na identitet koji baštine. Njima je važna samo činjenica da se prepoznaju u identitetu koji ih vezuje za Bosnu kao nacionalnu maticu i politiku koja ih upućuje na bosanski jezik, islam i istorijsko nasleđe iz preosmanskog perioda. Savremenog Bošnjaka u biti ne bi trebalo da interesuju mišljenja koja osporavaju Bošnjaštvo. Šta više, takva mišljenja mogu samo da ih dodatno homogenizuju, ojačaju, upute jedne na druge i podignu nove zidove između balkanskih identiteta.

Međutim, na ovom mestu trebalo bi podsetiti na pitanja koja su od suštinske važnosti za identitet Bošnjaka i državnost Bosne i Hercegovine. Prvo se odnosi na dilemu da li je bošnjaštvo zatvoreno isključivo samo za muslimansko stanovništvo Bosne i Hercegovine ili je reč o univerzalnom, nadetničkom identitetu koji bi mogli, pod uslovom da to osećaju, baštine i drugi žitelji ovog područja nemuslimanskog porekla koji svoj identitet nalaze u Bosni iz preosmanskog perioda, Bosni o kojoj su s preko potrebnom emocionalnom distancom pisali Nada Klaić¹⁵, Tomislav Raukar¹⁶ ili Ivan Franjo Jukić (Slavoljub Bošnjak)¹⁷. O iskušenjima “nadeničkog” identiteta naučno neubedljivo, ali s punom socijalnom inteligencijom, opisuje akademik Abdulah Sidran: “Kuća Balkana je nasred puta, između istočnog i zapadnog sveta. Ovde prolazi granica podeljenog hrišćanstva. Između Pešte i Jadrana, “tekla” je Drinom. Govorim o Bosancima, koje danas iz nevolje zovemo Bošnjacima, jer su se druga dva etnosa nacionalizovala svojom voljom, što im se ne može ni braniti. Zato su Bošnjaci, nažalost,

¹⁴ Benjamin Kalaj: *Dnevnik Benjamina Kalaja* (priređivač Nikola Radenić). Beograd: Istorijski institut SANU, 1976.

¹⁵ Nada Klaić: *Srednjovekovna Bosna*. Zagreb: Eminex, 1994.

¹⁶ Tomislav Raukar: *Hrvatsko srednjovekovlje – prostor, ljudi, ideje*. Zagreb: Školska knjiga, 1997.

¹⁷ Slavoljub Bošnjak: *Zemljopis i poviesnica Bosne*. Zagreb, 1851.

samo bosanski muslimani. To je, dakle, prostor i granica između svetova, civilizacija, religija. A šta god je na granici, podložno je trenju”¹⁸.

Ako je reč o takvom, ekskluzivnom, zatvorenom identitetu, što društveno nije sporno i neopravdano, jer je, kao što je rečeno, identitet dinamična kategorija i tiče se isključivo baštenika, onda se otvoreno pitanja kako u njemu učestvuju muslimani koji su identitet Bošnjaka stvorili sećajući se hrišćanskih korena ili muslimani Bošnjaci koji nemaju svest o Bosni i Hercegovini kao državnom prostoru za koji vezuju svoj identitet – reč je o širokoj, balkanskoj muslimanskoj dijaspori u Crnoj Gori, na Kosovu, u Srbiji.

Sledeće pitanje, na koje treba ukazati odnosi se na karakter državnosti Bosne i Hercegovine u odnosu na etničku strukturu stanovništva. Pokušajmo još jednom da se izdignemo iznad prostora i vremena i zanemarimo činjenice koje proizlaze iz normativne i društvene stvarnosti – Dejtonskog sporazuma, Ustava, kantonalne kvazi decentralizacije, pogleda preko komšijskih plotova u bosansku avliju i imaginarno konstruišemo državni identitet Bosne i Hercegovine. Kakav bi to identitet trebalo graditi da postoji čvrsta socijalna osnova za razvoj političkog, ekonomskog, pravnog sistema? Na koji način identitete tri istorijska naroda i ne zaboravimo manjinske identitete koji su takođe autohtoni i imaju svoju istorijsku dimenziju na prostoru Bosne i Hercegovine, ugraditi u zgradu dobro uređenog poretka zasnovanog na načelima predstavničke demokratije i sekularne države?

Literatura

Eco, Umberto; Jean-Claude Carrière: *Ne nadajte se da ćete se rešiti knjiga*. Čačak: Gradac, 2011.

Filipović, Muhamed: *Ko smo mi Bošnjaci*. Sarajevo: Prosperitet, 2008.

Hobsbawm, Eric: “Masovna proizvodnja tradicija” u: Hobsbawm i Ranger (ur), *Izmišljanje tradicije*. Beograd: XX vek, 2002.

Kiš, Danilo: *O nacionalizmu*. Poetika, knjiga druga, 1974. (intervju)

Radić, Radivoj: *Srbi pre Adama i posle njega*. Beograd: Stubovi kulture, 2011.

Renan, Ernest: “Što je nacija?” *Kulturni radnik*, Vol. XXXIV, No. 6 (1981)

Seeger, Anthony: “Whose Is This Song? by Adela Peeva”. *American Anthropologist*. Vol. 111, Issue 4, 2009.

Selimović, Mehmed (Meša): *Derviš i smrt*. Sarajevo: Svjetlost, 1966.

Schulze, Hagen: *Država i nacija u evropskoj istoriji*. Beograd: “Filip Višnjić”, 2002.

Šušnjić, Đura: “Dijalog i tolerancija: susret razlika”. u: *Tolerancija susret razlika*. Beograd, 2002.

Šušnjić, Đura: *Dijalog i tolerancija*. Sremski Karlovci: IKZ Zorana Stojanovića, 1994.

Taylor, Charles: “Politika priznanja”, u: E. Gatman, *Multikulturalizam*. Novi Sad: Centar za multikulturalizam, 2003.

Terzić, Slavenko: “Upotreba islamskog faktora u balkanskoj strategiji velikih sila: Raška i “sandžačko” pitanje”, u: *Islam, Balkan i velike sile*. Beograd: Istorijski institut SANU, 1997.

¹⁸ Abdulah Sidran: *Bošnjaci su samo bosanski muslimani* (<http://forum.badnjak.com/viewtopic.php>)

POLITICAL CULTURE IN THE BALKANS AND CONTEMPORARY
UNDERSTANDING OF BOSNIAKHOOD

Goran Bašić

Summary

Contemporary geopolitical changes in the “Balkan bazaar” break down old walls, but also raise the new ones. Described as a place of meeting and inosculating of great religions and cultures, Balkans corresponds less to that romantic stereotype. Islam, Christianity and Judaism; Mediterranean, the Orient and Levant transferred to the Balkan peoples Ancient, Byzantine, Islamic and Hebrew tradition. On the foundations of ancient cultures it was built limited civilization, with defined cross and crescent; the Bible and the Quran; and Hellenophilia and Pan-Slavism. Archaeological, linguistic, ethnological, historical heritage point us to the close culture of Southeastern Europe nations. However, it seems that there is no division and separation nowhere so pronounced as specific as among close nations. The points of cultural and religious contacts were the reason for the division, conflict, hatred, and in such situations the closeness of language, religion and customs were a load that had to be rejected and replaced with new, more severe, and substantially poorer. The ethnic and national identities that were believed to have vanished in the wilderness of ideological voluntarism were revitalized in such social relations. Although the recognition of identity should seek only among themselves, members of these ethnic groups tend to set their limes between his and neighboring cultures. In that process, the biggest allies of them are those who dispute their identity.

Key words: Balkan, political culture, Bosniaks, identity